

Woordenwielen ter verrijking van taalgebruik

Oma's en opa's durven hun kleinkinderen wel eens een beperkte woordenschat verwijten. Jongeren kunnen die aantijging wegwuiven als een zoveelste knorrig waanbeeld, maar leraren kunnen die even goed aangrijpen als vertrekpunt om in de klas te werken aan de verrijking van het taalgebruik van hun leerlingen. In dit artikel gaan we daarvoor aan de slag met zogenaamde 'woordenwielen', schema's die visualiseren hoe leerlingen hun woordkeuzes kunnen verbeteren. In een les met zulke woordenwielen valt heel wat nieuwe woordenschat op te pikken, maar de focus moet vooral liggen bij voortdurende, actieve reflectie op taalgebruik. Door jongeren bewust te doen nadenken over het verfijnen van woordkeuzes, helpen woordenwielen hen hopelijk een betere indruk op hun grootouders te maken.

Anton Rihoux

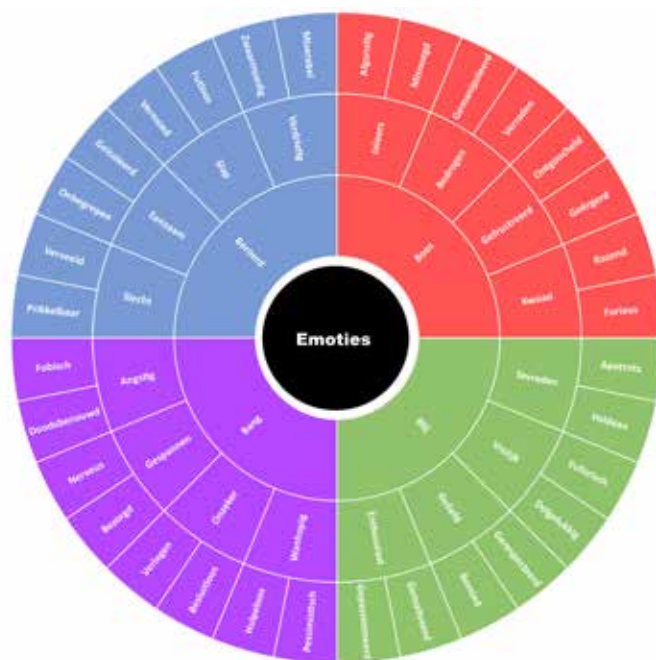
Over de auteur

ANTON RIHOUX

volgde de educatieve master Nederlands en Engels aan de Universiteit Antwerpen.

WACHT... WOORDENWATTE?

De woordenwielen waarover dit lesidee gaat, zijn gebaseerd op het zogenaamde 'emotiewiel', welbekend in het onderwijs (zie afbeelding). Door de voorstellingswijze van dat emotiewiel te verbreden naar andere thema's ontstonden de kleurrijke schema's bij dit artikel. Die afbeeldingen dienen natuurlijk niet louter decoratieve doeleinden: ieder woordenwiel is eigenlijk een zonnestraalgrafiek die telkens voor een ander thematisch domein zichtbaar maakt hoe leerlingen hun woordkeuzes kunnen verfijnen. De interpretatie is eenvoudig. De middelste cirkel van een woordenwiel vermeldt telkens het onderwerp ervan en de ringen rond die cirkel bevatten woorden die verband houden met dat onderwerp. Iedere ring verfijnt de algemenere of vagere woorden uit de ring die ze omsluit. De buitenste ring bevat dan logischerwijze de meest verfijnde woorden, oftewel het taalgebruik dat leerlingen zouden moeten nastreven.

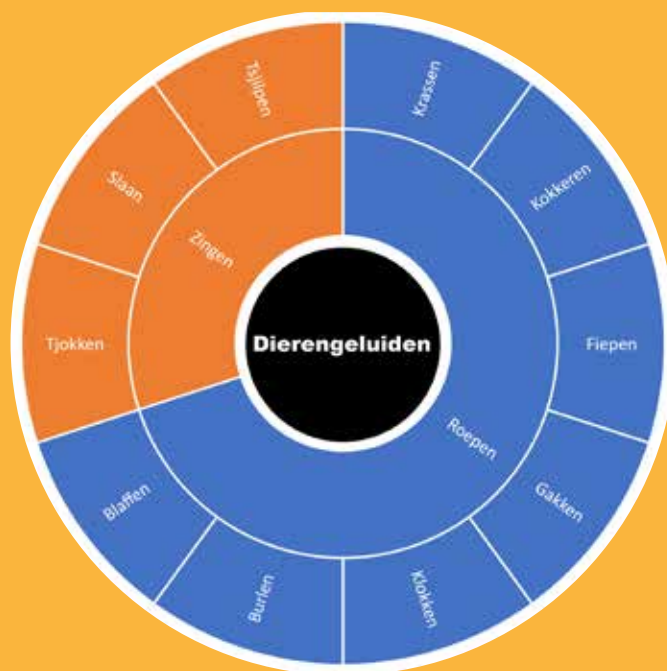
WAT MOET IK ERMEE?

Woordenwielen zijn in de eerste plaats bedoeld als handige tools die op uiteenlopende manieren in een les(senreeks) geïmplementeerd kunnen worden. Als dat op een doordachte manier gebeurt, kunnen ze op een luchtige maar niettemin effectieve manier bijdragen aan de verrijking van het taalgebruik bij jongeren. Hoewel het tijd kost, raad ik aan om voor jouw lessen je eigen woordenwielen te ontwerpen zodat je die optimaal kan doen aansluiten op de beginsituatie van je klasgroep.

EEN LES OPBOUWEN AAN DE HAND VAN WOORDENWIELEN

Misschien blijft het voorgaande wat te algemeen, en daarom wil ik graag even laten zien hoe een typische les met woordenwielen eruit kan zien. Eerst en vooral is het van belang om leerlingen aan het begin van de les vertrouwd te maken met woordenwielen en hoe de inhoud ervan voorgesteld wordt. Zo zet je de beoogde reflectie op taalgebruik in gang. Daarna breng je leerlingen in contact met woordenwielen rond verschillende thema's om hun reflectieproces gaande te houden. Je kan je ondersteuning daarbij gestaag afbouwen, zodat leerlingen in de laatste lesfase zelfstandig (en misschien wel creatief) aan de slag kunnen gaan met woordenwielen: laat hen woordenwielen vervullen of misschien hun eigen woordenwielen ontwerpen. Dat laatste veronderstelt natuurlijk een zeker taalvaardigheidsniveau van de klasgroep. Door leerlingen gaandeweg meer en meer autonomie te bieden, gaan ze in de loop van het lesuur steeds grondiger nadenken over de verrijking van hun taalgebruik.

Een concrete les in vier fasen

De hierboven beschreven lesstructuur ligt aan de basis van een les die ik ook daadwerkelijk gegeven heb. Aangezien woordenwielen reflectie op taalgebruik aansporen via woordenschat, bouwde ik die basis verder uit volgens de gefaseerde benadering voor expliciet woordenschatonderwijs in de Viertakt van Verhallen. Het zwaartepunt ligt uiteindelijk bij een groepswerk waarin alle leerlingen samen moeten werken om een groot, ongezien woordenwiel te vervullen. Die klassikale oefening kan - toegegeven - best tot wat chaos leiden, maar in de klas 5 aso Wetenschappen waar ik ze uittestte, bleek de oefening zeer uitvoerbaar. Omdat de les ruwweg parallel loopt aan de vier fasen voor efficiënt woordenschatonderwijs die Verhallen uitstekende, gebruik ik die als kapstok om een beknopt lesoverzicht aan op te hangen.

1. VOORBEWERKEN

Aan het begin van de les komen de woordenwielen nog niet (per se) aan bod. Om de woordenschatkennis van de leerlingen te prikkelen, laat je hen eerst gewoonweg een aantal woorden koppelen aan de als dusdanig geïntroduceerde verfijnde woorden die erbij zouden horen. Ik koos voor koppelingen van diersoorten aan hun specifieke geluiden zoals 'ganzen' aan 'gakken'. De combinaties kunnen echter verschillende vormen aannemen, zolang ze zich maar makkelijk laten omzetten naar één voorbeeldwoordenwiel. Ik vond het voor de hand liggend om in deze voorbereidende fase met fiches te werken, maar je kan natuurlijk ook experimenteren met andere werkvormen.

2. SEMANTISEREN

Na de inleiding wordt het woordenwiel geïntroduceerd. Het woordenwiel dat je toont, draait natuurlijk rond het centrale thema uit de eerste lesfase. Je licht kort de aangeboden woordcluster toe. De duiding van de onderlinge relaties tussen de getoonde woorden creëert waarschijnlijk meer semantisch inzicht bij het specifieke thema, maar het hoofddoel van dit voorbeeldwiel is om de algemene voorstellingswijze uit te leggen. Na mijn uitleg gaf ik leerlingen tijd om in kleinere groepjes te brainstormen rond een onvolledig woordenwiel met als thema 'eten'. Een klassikale bespreking en vergelijking van hun bevindingen stelde hen daarna voldoende in staat om zelfstandig om te gaan met woordenwielen. Op dit punt kon ik overgaan naar de oefening waar de les naartoe werkt.

3. CONSOLIDEREN

De leerlingen verinnerlijken geen woordenschat, maar de manier van denken over woordkeuzes die het woordenwiel belichaamt. Dat gebeurt zonder begeleiding van de leraar via een klassikaal groepswork. Hoewel mijn les een uitgebreidere uitwerking van deze derde lesfase kende, volstaat het te raken aan de essentie. Allereerst laat je de leerlingen wat banken verschuiven zodat ze allemaal plaats kunnen nemen rond een eiland waarop één ongezien en slechts deels ingevuld woordenwiel ligt. Omdat dat wiel voldoende groot moet zijn, raad ik in dit geval aan om het bijgevoegde Nederlandse emotiewiel te gebruiken. Als iedereen zit, geef je de groep één gedekte stapel kaarten met verfijnde woorden die nog in het onvolledige wiel ingepast dienen te worden. Iedere leerling mag telkens één kaart omdraaien, waarna de

groep moet discussiëren waar ze het verfijnde woord zouden plaatsen. Het is, zo heb ik ervaren, belangrijk om de klas als groep verantwoordelijk te stellen voor het juist leggen van alle kaartjes. Deze lesfase vereist enerzijds voldoende groepscohesie binnen de klas en anderzijds een leraar die in staat is om eventuele chaos te voorkomen. Als aan die voorwaarden voldaan kan worden, motiveert deze ongebruikelijke samenwerkingsvorm de leerlingen om gezamenlijk te discussiëren over taalgebruik.

4. CONTROLEREN

De leerlingen overlopen samen met jou hun vervolledigd woordenwiel aan de hand van een ingevulde versie. In deze laatste lesfase kunnen grove fouten eventueel bijgestuurd worden. Woordenwielen zijn echter geen exacte wetenschap. De focus van deze eindfase (en eigenlijk van de hele les) moet op reflectie liggen, eerder dan op correctheid.

Hoe maak ik een woordenwiel?

Woordenwielen maken is niet moeilijk! Met een klein beetje technologische handigheid en dit korte stappenplan krijg je het in geen tijd voor elkaar.

1. Open Microsoft PowerPoint
2. Navigeer naar *Invoegen* en klik vervolgens op *Grafiek*
3. Selecteer een zonnestraalgrafiek
4. Voer bij het tabblad *Gegevens bewerken* de samenstelling van je woordenwiel in, zoals in het voorbeeld hieronder
5. Druk op *Enter*

	A	B	C
1			Series1
2	Beschaafd eten	Nuttigen	1
3	Beschaafd eten	Tafelen	1
4	Helemaal opeten	Oppeuzelen	1
5	Helemaal opeten	Verorberen	1
6	Genietend eten	Degusteren	1
7	Genietend eten	Smikkelen	1
8	Gulzig eten	Schransen	1
9	Gulzig eten	Schrokken	1
10	Gulzig eten	Vreten	1